

כתב במנחת חינוך (תקה, ט), וכן רש"ר הירש בפירושו לתורה (דברים יח), שמן התורה אין שיעור למתנה, ושיעור שיש וכד' – מדרבנן, וכעין תרומה.
 ומוכן לפי זה שנקטו במשנה לשון 'כל שהן', וכמו ששינוי 'הפאה אין לה שיעור', הגם שיש שיעור מדרבנן. אלא שלפי"ז לשון הגמרא 'כמה כל שהן', קצת קשה. וכן צריך באור מאין מקור דבריהם. ואולי למדו כן מדברי רב ושמואל שכללו יחדו ראשית הגז עם תרומה ופאה. אך צריך עיון מדוע תנא דפאה לא החשיב ראשית הגז בכלל הדברים שאין להם שיעור, בשלמא תרומה פרש"י שלא מנאה לפי ששיעורה רמזו בתורה, אך ראה"ג שאינו רמזו, קשה. ומשמע מזה ששיעורי ראשית הגז – מדאורייתא. וצ"ע).

– '... ו'כל שהו' דפרישית דיש לו שיעור – יש לנו הרבה כיוצא בו בתלמוד, וחד מינייהו בעירובין בפרק חלון (פ)... ואחד בראשית הגז...'. (מתוך תשובת הרשב"א ח"א שסג)

'רב ושמואל דאמרי תרוייהו בישראל שיש לו גיוזין הרבה עסקינן ומבקש ליתנן לכהן, ואמרינן ליה כל חד וחד לא תבצר ליה מחמשת סלעים' – אבל גם בגיזה מועטת חייב ליתן ראשית הגז. ואף על פי שאין בו כדי נתינה חשובה, והרי נאמר תתן לו? – אסמכתא בעלמא הוא. (תדע, שהרי כתוב זה אמור בתרומה, ואעפ"כ חטה אחת פוטרת את הכרי). (תוס' הרא"ש)
 החזון-איש (ריד) צדד שדין תורה הוא זה, שלא לפחות משיעור חמש סלעים, (וכמו שלמדו זאת להלן מלעמד לשרת – כדי שיעור בגד קטן), אלא שדין זה אינו תנאי בעיקר מצות ראשית הגז אלא מצוה אחרת היא, הלכך חייב גם בפחות מכשיעור זה, אבל כשיש לו הרבה, חייב ליתן משקל ה' סלעים.

'התם בארץ הכא בחוצה לארץ' – הרי לפנינו מפורש בגמרא, שפאה נוהגת בחו"ל, וכמו שכתב הרמב"ם (מתנות עניים א, ד): 'וכבר נתפרש בגמרא שהפאה נוהגת בחוצה לארץ מדבריהם'. (ובכסף-משנה הראה מקורו מהמעשה בלוי שזרע בכישר (לעיל קלד): ומשמע שהיה זה בחו"ל, מכך שבא לפני רב ששת. ואין צורך בכך, שהרי היא גמרא מפורשת כאן). (עפ"י תורת חיים).

דף קלח

'כפיפה של צמר היתה מונחת בראש כהן גדול ועליה ציץ נתון...'. – אין כאן יתור בגדים, וגם לא חציצה, (כאשר העירו המפרשים) – כי כן מצוותו של הציץ, להיותו על 'פתיל תכלת', והפתיל היה עושהו כעין אריגה. והרי הכל טפל לציץ ואין כאן בגד בפני עצמו. (עפ"י פירוש רבי אברהם בן הרמב"ם, (שהסביר השמטת הרמב"ם, כי הכיפה היא הפתיל-תכלת, שבו היו קושרים את הציץ); אור הישר. וע' גם ברמ"א או"ה שג, ג; עיונים בדברי חו"ל ובלשונם, עמ' יח).

'והוא שהתחיל בעל השדה לקצור' – פרש רש"י, שהתחיל לקצור את התבואה, ומפריש פאה מן הזרעים על האילן.

ואף על פי ששינוי (פאה ב), הזורע את שדהו שני מינים, מפריש שתי פאות – כאן שונה, שעיקר השדה היא של זרעים, אלא שעלו בה כמה קלחי אילנות, הלכך מפריש רק מן הזרעים שהם עיקר, ופותר את האילנות. (עפ"י תורא"ש)

פרק שנים עשר – 'שילוח הקן'

'שילוח הקן' – ה-ק' בצירה ולא בפתח, שאין קן בפתח אלא בסמיכות – 'קן ציפור'. (ע' ישעיה טז, ב; תהלים פד, ד; דברים כב, ו. שלה"ק).

'בחולין אבל לא במוקדשין. אמאי לא? דאמר קרא שלח תשלח את האם, במי שאתה מצווה לשלחו יצא זה שאי אתה מצווה לשלחו אלא להביאו לידי גזבר' – תימה, כיצד עלה על הדעת לומר שישלח האם, והלא של הקדש היא? ויש לומר משום שלמדנו מן הכתוב (להלן קמא) שלא יקח האם על בנים אפילו לצורך דבר מצוה. ועוד, הייתי אומר שלא יקח הבנים, כיון שהוא מנוע מלשלח את האם (עפ"י רמב"ן)

*

'... הנה ביארו, שאפילו הלולב והסוכה והתפילין שצוה בהן שיהו לאות על ירך ולזכרון בין עיניך כי ביד חזקה הוציאתך ה' ממצרים, אינן לכבוד ה' יתברך, אבל לרחם על נפשותינו. וכבר סדרו לנו בתפלת יום הכפורים, 'אתה הבדלת אנוש מראש ותכיריה לעמוד לפניך כי מי יאמר לך מה תעשה ואם יצדק מה יתן לך'. וכן אמר בתורה לטוב לך, כאשר פירשתי. וכן ויצונו ה' לעשות את כל החקים האלה ליראה את ה' אלקינו לטוב לנו כל הימים. והכוונה בכולם לטוב לנו ולא לו יתברך ויתעלה, אבל כל מה שנצטוינו שיהיו בריותיו צרופות ומזוקקות בלא סיגי מחשבות רעות ומדות מגונות.

וכן מה שאמרו 'לפי שעושה מדותיו של הקב"ה רחמים ואינן אלא גזרות' – לומר שלא חס הא-ל על קן צפור ולא הגיעו רחמיו על אותו ואת בנו, שאין רחמיו מגיעין בבעלי הנפש הבהמית למנוע אותנו מלעשות בהם צרכנו, שאם כן היה אוסר השחיטה, אבל טעם המניעה ללמד אותנו מדת הרחמנות ושלא נתאכזר, כי האכזריות תפשט בנפש האדם, כידוע בטבחים שוחטי השורים הגדולים והחמורים, שהם אנשי דמים זובחי אדם אכזרים מאד, ומפני זה אמרו 'טוב שבטבחים שותפו של עמלק'.

והנה המצוות האלה בבהמה ובעוף אינן רחמנות עליהם אלא גזירות בנו להדריכנו וללמד אותנו המדות הטובות...'. (מתוך פירוש הרמב"ן דברים כב, ז. וע"ע במובא לעיל עה: בענין 'אותו ואת בנו' – בשיטת הרמב"ם ושאר ראשונים).

ענינים נוספים במצות שילוח הקן – בקטעים המועתקים שבסוף הפרק.

דף קלט

'ובעי לאתוייה לבי דינא וקיומי ביה ובערת הרע מקרבך' – פירוש, באדם אמרה תורה כן, וכל שכן בבעלי חיים. (ריטב"א. ע"ע ספר חסידים תקצא).

– יש מקשים, ויבוא עשה ולא-תעשה דשילוח הקן וידחה עשה של ביעור הרע. ותצו, שהעשה של

ה. שיעור הנתינה – לרב ושמואל (וכן לר' יוחנן – לגרסא אחת ברש"י. ע' רש"ל, תו"ח ומהרש"א): אחד מששים. (והיינו מנימום סלע אחת, לרב ושמואל). לר' יוחנן בשם רבו, ר' ינאי: בשש. פרש"י: שכשיש לו שש סלעים, נותן חמש לכהן ואחד לו. כלומר, לעולם הוא נותן חמש סלעים לכהן, ואפילו יש לו גז של אלף סלעים. (ויש מהפכים הגרסא).

אם יש לו כמות גדולה של ראשית-הגז, ורוצה לחלקה לכמה כהנים – לא יפחות מחמשה סלעים לכל כהן. (שהם עשר סלעים בגליל. והוא שיעור שאפשר לעשות ממנו בגד קטן, דהיינו צמר לאבנט לכהן העומד לשרת).

שיעור זה משתער לפי הצמר לאחר ליבוננו. ונותן לו יותר, כדי שילבנונו הכהן ויעמוד על חמש סלעים. (קלח.).

הרוצה להוסיף על שיעורים הללו – מוסיף, ועושה מצוה. (תוס'. וצ"ב בדברי המנ"ח (תקח, ט) שכתב בפשיטת שאין סרך מצוה בתוספת, ואין צריך שאלה כשבא לחזור בו. ואם עושה כל גיזותיו ראשית הגז – מחלוקת תנאים, כדלעיל).

ו. מן התורה אין שיעור לתרומה ולפאה. אבל נתנו שיעור בתרומה-דאורייתא לעין יפה – אחד מארבעים, בינונית – אחד מחמשים, ולעין רעה – אחד מששים. ובתרומה-דרבנן – אפילו לעין יפה אחד מששים. ונתנו רמזים מן הכתוב לשיעורים הללו. (ובזמן הזה שהתרומה אינה נאכלת והולכת לאיבוד, מפרישים כמות מזערית בלבד. ראשונים).

וכן בפאה, נתנו חכמים שיעור – אחד מששים, ובין בארץ בין בחו"ל.

המוסיף על השיעורים הללו – מוסיף, ועושה מצוה, אלא שאינו חייב. (עפ"י תוס').

דף קלח

רטו. א. גזז אחת ומכר, גזז אחת ומכר – עד שגזז חמש; האם חייב בראשית הגז בגיזת הבהמה החמשית?

ב. הלוקח גז צאנו של נכרי, וכן הלוקח צאן מן הנכרי לגזוז – האם חייב בראשית הגז?

ג. הלוקח גז צאנו של חברו – על מי מוטל חיוב הנתינה, על המוכר או על הלוקח?

א. גזז ומכר גזז ומכר – רב חסדא מחייב, שהרי בשעת גיזה, כל אחת היתה בכלל צאנך. ור' נתן בר הושעיא פוטר, שהרי בזמן שהושלם שיעור החיוב – אין כאן צאנך. (הלכה כרב חסדא, שכן מורה פשוט המשנה. ריטב"א. ומסתבר שמודה רב חסדא, שאם בשעה שגזז אחת, לא היה בשאר הצאן כשיעור, ורק אחר שמכר את הראשונה גדלו הגיזות האחרות – פטור. שם. וכ"ש כשלא היו עדיין שאר הבהמות ברשותו בשעת גיזת הראשונה).

ב. הלוקח גז צאנו של נכרי – פטור. ואעפ"י שלקח את הגז בעודו מחובר, הרי אין אני קורא בו גז צאנך. כן פרש"י ועוד. (וכמו גז של בהמת הקדש, לעיל קלח). ואולם הרמב"ם כתב שאם לוקח גז מחובר – חייב. ואם אם לקח גזוז – פטור. וע' באור שמח בכורים י, ט.

הלוקח צאן מן הנכרי לגזוז, ויש לו קנין בצאן עצמו, אבל רק עד לאחר הגיזה – באנו למחלוקת רב חסדא ור' נתן בר הושעיא, שהרי כל בהמה חוזרת לבעליה הקודמים בתום גיזתה. אכן אם לקח את כולן עד פרק זמן מסוים – חייב לכו"ע, שהרי כולן שלו בזמן החיוב.

- ג. הלוקח גז צאנו של חברו, בעודו מחובר בבהמה – אם המוכר לא שייר אצלו כלום – הלוקח חייב. שייר – המוכר חייב. והסיק רבא שטעם הדבר הוא לפי שאנו מניחים שלא קנה הלוקח את המתנה השייכת לכהן, ומה ששייר אצל המוכר – זהו חלקו של כהן. אבל אם מכר לו בפירוש את ראשית הגז – שניהם פטורים, שהרי בשעת גיזה אין כאן גז צאנך. (ראשונים).
- (א. החזו"א (רד"א) צדד בשייר המוכר, גם כשאין שיעור חיוב אצל המוכר ולא אצל הלוקח, אלא בצירוף – חייב המוכר. (ע"ש בהרחבה).
- ב. מכר מין אחד ושייר מין אחר – משמע בגמרא (קלו): שתלוי הדבר בשאלה אם מרימים ראשית הגז מין על שאינו מינו, שאז נחשב כמשייר, אם אין מרימים, והלוקח חייב. ואולם בזכרים ונקבות משמע שאין הם שני מינים. וע' רמב"ם ור"ן).

פרק שנים עשר – 'שלוח הקן'

דפים קלח – קלט

- רטז. א. כי יקרא קן צפור לפניך בדרך בכל עץ או על הארץ – במה הכתוב מדבר?
ב. מה דין עופות או אפרוחים המוקדשין, בקדושת מזבח או בקדושת בדק הבית – לענין שילוח הקן? ומה דינו של עוף שהרג את הנפש?
- א. כי יקרא... לפניך – במאורע לפניך. אינך מצווה לחזור בהרים וגבעות כדי למצוא קן. יקרא – פרט למוזמן. ומכאן שעופות ביתיות, שדרכם ליגדל ברשותו של אדם, כגון יוני הרדיסאות (הרדיסאות), וכן עופות השייכים לו, (כגון שהגביה עוף מן ההפקר וזכה בו) – אינו מחויב בשילוח. אבל אווזים ותרנגולים שמרדו וברחו ממנו וקננו בפרדס – חייב. (לפניך – שהיו לפניך ומרדו).
קן – מכל מקום, אפילו יש בו אפרוח אחד או ביצה אחת בלבד.
צפור – טהורה, ולא טמאה, (שלא מצינו טמאה שנקראת 'צפור').
בדרך – ואפילו בים שנקרא 'דרך' (הנותן בים דרך. אבל לא בשמים, כגון עוף הנושא קן באויר – שאינו קרוי 'דרך' סתם אלא דרך נשר. הרמב"ם השמיט הלכה זו).
לפניך – ברשות היחיד. בדרך – ברשות הרבים. בכל עץ – באילנות, על הארץ – בורות שיחין ומערות בכלל. ואפילו קן שבראשו של אדם, בכלל 'על הארץ' הוא. (והוא הדין בראש שאר בע"ח. רמב"ם).
- ב. עופות המוקדשין – אין נוהגת בהם מצות שילוח. (שלא תשלח את האם – במי שאתה מצווה לשלוח, יצא זה שאי אתה מצווה לשלחו אלא להביאו לידי גזבר. ובכלל זה ממועט עוף שהרג את הנפש, שמצוה להביאו לבית דין לגמור דינו, לקיים בו ובערת הרע מקרבך, ואין רשאים לשלחו).
ואין צורך בלימוד מיוחד בעוף שהיה שלו והקדישו, שהרי הוא 'מוזמן', וגם אם לא הקדישו פטור משילוח. וכן אם הגביה את האפרוחים והחזירם ואח"כ חזרה האם – אפילו בחולין פטור מלשלח. ואם תחילה הגביה את האם ואח"כ הקדישה – חייב לשלח ואין ההקדש פוטרו, שכבר נתחייב בשעה שהגביהה.
אלא הלימוד לפטור נצרך בעופות שלו שהקדישם ומרדו, שאין כאן 'מוזמן'. ולדעת רב, אין זה שייך אלא בעופות שהקדישן למזבח, אבל מקדיש עופות שאינם ראויים למזבח (כתרנגולים) ומרדו – פקעה קדושתם, (משום יאוש הגזבר. רשב"א). אבל לדעת שמואל ור' יוחנן (וכן ריש לקיש – לאחר ששמע מרבו), אף קדשי בדק הבית לא פקעה קדושתם, והרי הוא פטור משילוח. (וכן הלכה. ראשונים).